

УДК 94(477)(092)"19"

DOI: 10.24919/2312-2595.2/44.184672

**Оксана КАЛИЩУК**

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри археології, давньої та середньовічної історії України, факультет історії, політології та національної безпеки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 24, вул. Шопена, м. Луцьк, Україна, індекс 43000 ([kaliszczuk.oksana@gmail.com](mailto:kaliszczuk.oksana@gmail.com))*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1272-7920>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-4566-2019>

**Бібліографічний опис статті:** **Калищук, О.** (2019). Ідея соборності та шляхи її реалізації у доктрині Миколи Сціборського. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 2/44, 97–106. doi: 10.24919/2312-2595.2/44.184672.

## ІДЕЯ СОБОРНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ДОКТРИНИ МΙΚΟΛИ СЦІБОРСЬКОГО

**Анотація.** *Мета статті* – охарактеризувати доктрину соборності М. Сціборського і визначити його внесок у розробку проблематики соборності теоретиками українського націоналізму. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого наративного конструктивізму, а також використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. **Наукова новизна** полягає у тому, що встановлено, що для теоретика націоналістів поняття соборності було одним з базових та визначальних у практичній і теоретичній діяльності. Розкрито поняття нації та держави, національної революції і диктатури у взаємозв'язку із поняттям соборності. Основну увагу приділено питанню реалізації ідей соборності у доктрині побудови української держави М. Сціборським. **Висновки.** *Якщо Дмитро Донцов вдихнув ідею в український післявоєнний мілітарний рух, то М. Сціборський оформив її у структуровану модель. Найбільшим його внеском у розвиток*

українського та національної самосвідомості є розробка концепції «націократії» – оригінального суспільно-політичного устрою, якій став наповненням ідеї Української Самостійної Соборної Держави. Основним змістом роботи українських націоналістів, писав М. Сціборський, стала ідеологічна та політична соборність визвольного чину та державної розбудови, правильна оцінка ролі еміграції, надкласовість у політиці, диктатура в методах «замість ідеологічного та політичного змісту «центру» УНР, що полягав у полонофільській концепції, невиразній демократичній кволасти й закостенілості». Ідеї М. Сціборського у принципі не суперечать нормам будівництва демократичного суспільства, а є лише максимально адекватними тогочасному політичному контексту та для сучасності. Наукова спадщина М. Сціборського доволі різноманітна, але й дотепер залишається не тільки не засвоєною українською спільнотою, щобільше, вона видана далеко не повністю. Сьогодні відсутня повна збірка творів цього провідного ідеолога українських націоналістів.

**Ключові слова:** соборність; Микола Сціборський; націоналізм; держава; національна ідея.

### **Oksana KALISHCHUK**

*Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Archeology, Ancient and Medieval History of Ukraine, Faculty of History, Political Science and National Security of Lesya Ukrainka Eastern European National University, 24 Shopena Str., Lutsk, Ukraine, postal code 43000 ([kaliszczuk.oksana@gmail.com](mailto:kaliszczuk.oksana@gmail.com))*

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-1272-7920>

**ResearcherID:** <http://www.researcherid.com/rid/E-4566-2019>

**To cite this article:** Kalishchuk, O. (2019). Ideia sobornosti ta shliakhy yii realizatsii u doktryni Mykoly Stsiborskoho [The idea of sobornost conciliarity and the ways of its implementation in the Mykola Stsiborsky]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2/44, 97–106.* doi: 10.24919/2312-2595.2/44.184672 [in Ukrainian].

**THE IDEA OF SOBORNOST CONCILIARITY  
AND THE WAYS OF ITS IMPLEMENTATION  
IN THE MYKOLA STSIBORSKY**

*Summary. The purpose of the article is to characterize the doctrine of sobornost of M. Stsiborsky and to determine his contribution to the development of the problem of sobornost by the theorists of Ukrainian nationalism. The methodology of the study is based on the principles of historicism, systematicity, scientificity, verification, authoritative objectivity, moderate narrative constructivism, as well as the use of general-scientific (analysis, synthesis, generalization) special-historical (historical-genetic, historical-typological), historical-typological, historical-typological. The scientific novelty is that it has been established that for nationalists theorists the notion of sobornost was one of the basic and determining factors in practical and theoretical activity. The author reveals the concept of nation and state, national revolution and dictatorship in connection with the concept of sobornost. The main attention is paid to the question of realization of ideas of sobornost in the doctrine of construction of the Ukrainian state by M. Stsiborsky. Conclusions. If D. Dontsov breathed the idea into the Ukrainian postwar militant movement, then M. Stsiborsky framed it into a structured model. His greatest contribution to the development of the Ukrainian and national consciousness is the development of the concept of «nationality» – an original socio-political system, which became the idea of the Ukrainian Independent Council of State. The main content of the work of Ukrainian nationalists, wrote M. Stsiborsky, was the ideological and political sobornost of the liberation order and state-building, the correct assessment of the role of emigration, the superclassification in politics, the dictatorship in the methods «instead of the ideological and political content of the «center» of the UPR, which consisted in the political philosophy, obscure democratic fragility and rigidity». M. Stsiborsky's ideas do not, in principle, contradict the norms of building a democratic society, but are only maximally adequate to the current political context and to the present. M. Sciborsky's scientific heritage is quite diverse, but still remains not only not mastered by the Ukrainian community, moreover – it has not been published completely. Today there is no complete collection of works by this leading ideologue of Ukrainian nationalists.*

**Keywords:** *sobornost; Mykola Stsiborsky; nationalism; state; national idea.*

**Постановка проблеми.** Значний внесок одного з ідеологів націоналізму М. Сціборського у випрацювання концепції функціонування державного механізму Української Самостійної Соборної Держави не підлягає сумніву. Важко оминати погляди та діяльність цього українського громадського діячів, публіциста і теоретика українського націоналізму, про якого Улас Самчук згадав: «Під цим самим обідраним собором, на голій брукованій площі, нічим не захищені, виразно виділялися два горбики свіжої землі, з дерев'яними на них хрестами. Тяжко повірити, що тут недавно знайшли свій життєвий кінець двоє найчільніших діячів українського модерного революційного опору – двоє доволі глґтніх, невтомних шукачів розв'язки національного питання цього простору – Омелян Сенік та Микола Сціборський» (Самчук, 1972).

Коли ходить про Україну, то слід пам'ятати, що соборність – це не тільки поняття географічне, а й соборна здатність нації творити українську державу, наповнювати її реальними справами національного і загальнолюдського змісту. Зі свого боку, завданням національної ідеї є сформувати єдиний національний економічний, мовноінформаційний, культурний, релігійний та інші простори і допомогти українцям усвідомити себе соборною державотворчою нацією (Безопасний, 2014, с. 113). І тут не обійтися без осмислення теоретичних і практичних здобутків попередніх поколінь, зокрема й Миколи Сціборського.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Більшість робіт, присвячених постаті М. Сціборського мають поверховий або мемуарний характер, вони вийшли друком за кордоном у повоєнний час завдяки зусиллям представників української діаспори (праці В. Мартинця, З. Книша, П. Мірчука). У сучасній Україні дослідженню спадщини теоретика націоналізму присвячені студії таких дослідників, як Р. Коваль, В. Мороз, О. Салтовський, Б. Червак які містять аналіз праці М. Сціборського «Націократія». І. Оніщенко та Н. Черниш торкнулися проблеми нації та обґрунтували її визначення у спадщині М. Сціборського. К. Бондаренко, Я. Кіт, Р. Коваль, В. Панченко наводять біографічні дані з життя та творчості ідеолога українського націоналізму.

**Мета статті** – охарактеризувати доктрину соборності М. Сціборського і визначити його внесок у розробку проблематики соборності теоретиками українського націоналізму.

**Виклад основного матеріалу.** Завданням молодого активного націоналізму М. Сціборський уважав накреслення найкоротшого шляху соборної нації до державності, вкладаючи у свою діяльність засади віри в себе, свою націю, в її майбутнє. «Єднаймося під національним прапором» – переконував він, виносячи ці слова у заголовок однієї з публікацій (Сціборський, 1931, с. 2). Як твердив М. Сціборський, український націоналізм вірить у націю і весь концентрат своєї сили вкладає на те, щоб просочити ціле її внутрішнє і духове єство вірою в себе, почуттям сили і соборної єдності.

У працях «Націократія» та «Нарис Конституції» визначальними він виділяє ідеї нації та держави, до будівництва якої мали бути залучені усі соціальні верстви нації. Національна революція проти всіх окупантів бачилася як шлях відродження соборної української держави. Згідно з концепцією М. Сціборського, без держави нація не може стати творчим чинником історії й повноправним господарем власної долі. Така нація рано чи пізно обов'язково стане об'єктом поневолення для інших націй. Без держави нація не може зберегти своєї єдності, вона приречена на поділ між іншими державами, що обов'язково веде її до руїни. Саме тому таким важливим, на думку М. Сціборського є боротьба націоналістів за національну соборність. «Без неї загрожує нації розшматування і руїна. Ось причини, чому український націоналізм із такою непримиримістю побороює – поруч історичних ворогів – також москвофільство наших комуно-соціалістів та гетьманців і полонофільство ундо-уенерівщини. Свідомий величезного значіння об'єднання всіх земель Української Нації, як головної підстави її здорового існування – він протиставить цим групам концепцію власних сил нації та національної революції, змагаючи до здобуття Самостійної, Соборної Держави, що є центральним пунктом його політичної програми» (Сціборський, 1942, с. 102–103).

Для М. Сціборського, як і для націоналізму загалом, лише власна держава забезпечує відстоювання інтересів української нації та їхній захист: «лише у власній державі буде можливо забезпечити народові і волю, і добробут, і урядити корисний для нього внутрішній лад» (Сціборський, 1933, с. 23) – стверджував мислитель. Державна організація, в умовах націократичного прав-

ління, на думку М. Сціборського, «має відображувати в собі співвідношення окремих національно-суспільних складників, об'єднувати їх в одну суцільність і охороняти їх назовні силою й правом своєї суверенності (незалежності)» (Сціборський, 1942, с. 101–102). Тут важливо нагадати застереження, яке висловив у одній зі своїх робіт теоретик українського націоналізму: «В самостійній українській державі українське населення не сміє бути упослідженим і безправним так само, як і під окупаціями!..» (Сціборський, 1933, с. 32). Практика сучасного державотворення доводить справедливність цих побоювань.

Для М. Сціборського соборність була тією ідеєю і цінністю, за яку проливали кров покоління української нації. Свого часу, виступаючи на вшануванні Д. Вітовського від імені Національного військового союзу колишніх вояків УНР у Чехословачині, він вказував, що ідея самостійності і соборності української нації закріплена щедро пролитою кров'ю найкращих синів України по обох боках Збруча. Але ця пролита кров, на його думку, не привід для суму та зневіри, а закликом до великого чину (дії), котрий буде здійсненням ідеї, захищеної в десятках тисяч могил («Над могилою полковника Вітовського», 1928). Подібна позиція була повторена і згодом. Висловлюючи критичне ставлення до декларації «Від Уряду Української Народньої Республіки», серед іншого М. Сціборський звертає увагу на те, що «хоч і замасковано під покришкою спекулятивної діалектики, але група А. Левицького не лише не заміряє залишатися на заповітних позиціях Соборности, на позиціях, що зістали освячені потоками густої, червоної, дорогоцінної крові того ж українського народу, до якого вона має лицемірну сміливість звертатися – але вона цілком ігнорує і відкидає фактичне, історичне і юридичне значення Акту Соборного Обєднання Українських земель» (Сціборський, 1930, с. 2). Рівно ж, вступаючи у дискусію з автором матеріалу «Чи ми готуємося до війни?» (під псевдонімом Клим Обух, який використовував К. Трильовський), М. Сціборський, вважаючи угодовський табір протисоборницьким, писав, що українська нація є сама в собі духовою цілістю, з кожним днем даючи докази своєї внутрішньої соборності й спільного гону до нового життя, попри розрізаність кордону (Сціборський, 1937, с. 2).

У одній зі своїх робіт М. Сціборський досить детально і розгорнуто зупинився на ідеї соборності (Сціборський, 1928, с. 11–15). Насамперед його стаття стосувалася москвофільських і полонофільських орієнтацій в історичній ретроспективі, які він не сприймав і засуджував. Що більше – антагонізм між окремими частинами української нації він уважав шкідливою і тяжкою спадщиною визвольної боротьби. «Гнилі “культи” чужих сил та хворобливі, анемічні сподівання манни з чужого неба націоналізм має замінити залізно-фанатичним культом власної сили соборної нації, вкладаючи в свій чин при незмінні засади: віру в себе, віру в свою націю, і віру в її майбутнє. Методами роботи націоналізму має бути соборне поєднання не живих мерців минулого, а активних чинників і мас сучасного. “Мунуле” конвульсивно переводить непевні, ризиковані операції на окремих частинах тіла соборної нації... Воно знає, що скорий той час, коли величезні закономірні здвиги нової соборної нації гнівно відштовхнуть його від життя» (Сціборський, 1928, с. 15). Не випадково, вважаючи ні політичні партії, ні суспільні класи, ні стани невідповідною формою і вбачаючи серед цілей націоналізму їх поборення, у основу націоналістичного підходу М. Сціборський клав принцип національної соборності дії, синтези національного думання й зусилля при максимальній пошані до індивідуальної свободи й гідності людини.

Ідея соборності червоною ниткою пронизує діяльність організації, до діяльності яких активно долучався М. Сціборський. Так, Легія українських націоналістів ставила своїм основним завданням повне визволення українського народу шляхом консолідованої боротьби усіх національно-державних сил з окупантами українських земель, створення Суверенної Соборної Української Держави в її етнографічних межах, охорону національно-державної незалежності. Сам М. Сціборський як новообраний голова ЛУН (замість Л. Костаріва) одним із пунктів діяльності Центрального Комітету організації визначив психологічне, ідеологічне й організаційне об'єднання націоналістів з усіх земель України, як перший етап революційно-конструктивної, соборно-державницької чинності («З діяльності організацій», 1928, с. 160; ЦДАВО України, ф. 4409, оп. 1, спр. 2, арк. 12–13). Слід нагадати, що власне, коли на основі злиття трьох структур (Українське

Національне Об'єднання, кер. М. Сціборський, Д. Демчук; Союз Українських фашистів, кер. Л. Костарів, Кожевніков; Союз Визволення України, кер. Ю. Коллард, Григорович) утворили Легію Українських Націоналістів і її члени визначали ідеологічні засади діяльності, прихильники державницької традиції гуртувалися саме навколо М. Сціборського. Він і його прихильники виступили проти сліпої орієнтації на західні політичні рухи (у тому числі й фашизм). Відстоюючи психологічну єдність нації, орієнтацію на чужі сили, вони сприймали як найбільше зло у національно-державницьких змаганнях і причину слабкості українського політикуму (*Свєген Коновалець та його доба*, 1974, с. 383).

**Висновки.** Як прикінцеві зауваги варто вказати, що ідеї М. Сціборського не входять у суперечність з нормами функціонування демократичного суспільства, але пов'язані та породжені тогочасним політичним контекстом, адже принцип плюралізму, політичної боротьби ним не відкидався.

Не буде чимось оригінальним, коли ствердити, що за умов побудови суверенної, незалежної держави, сучасне покоління українців зіштовхнулося із пошуком відповідних ідей та шляхів подолання нових викликів. Одним із завдань, котре потребувало (та й потребує) розв'язання, є формування відчуття єдиного суспільства, попри регіональні відмінності. Досвід попередніх поколінь, які репрезентували український національно-визвольний рух у ХХ ст., є важливим. Розуміння такими теоретиками, як М. Сціборський, важливості для успішності державотворення соборності у всіх її вимірах – це той дороговказ, який вони залишили сучасним державним діячам. Наукова спадщина М. Сціборського доволі різноманітна, але й дотепер залишається не тільки не засвоєною українською спільнотою, що більше – вона видана далеко не повністю. Сьогодні відсутня повна збірка творів цього провідного ідеолога українських націоналістів. І це попри те, що думки М. Сціборського вражають актуальністю попри часову відстань.

#### Джерела та література

Безопасний, М. (2014). Вплив української національної ідеї на соборність України. *Історична пам'ять*, 30–31, 113.



- Євген Коновалець та його доба.* (1974). Мюнхен: Вид-во фундації ім. Є. Коновальця.
- З діяльності організацій. Легія Українських Націоналістів. (1928). *Розбудова нації*, 4, 160.
- Над могилою полковника Вітовського в Берліні. (1928, 9 жовтня). *Свобода: український дневник*, с. 1–2.
- Самчук, У.** (1972). *На білому коні*. Вінніпег: Видання Т-ва «Волинь».
- Сціборський, М.** (1937, 9 червня). Голоси з «тамтого світу»... *Свобода: український дневник*, с. 2.
- Сціборський, М.** (1930, 9 липня). Документ фальшу. *Свобода: український дневник*, с. 2.
- Сціборський, М.** (1931, 21 квітня). Єднаймося під національний прапор! (Допис з Парижа). *Свобода: український дневник*, с. 2.
- Сціборський, М.** (1942). *Націократія* (с. 101–103). Прага.
- Сціборський, М.** (1933). *ОУН і селянство* (с. 23, 32). Прага: видання Розбудови Нації.
- Сціборський, М.** (1928). Соборність психології та політики – основа націоналізму. *Розбудова нації*, 1, 11–15.
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

### References

- Bezopasnyi, M.** (2014). Vplyv ukrainskoi natsionalnoi ideii na sobornist Ukrainy [The influence of Ukrainian national ideas on Ukraine conciliarity]. *Istorychna pamiat – Historical Memory*, 30–31, 113 [in Ukrainian].
- Yevhen Konovalets ta yoho doba [Evgen Konovalets and his day].* (1974). Miunkhen: Vyd-vo fundatsii im. Ye. Konovaltsia [in Ukrainian].
- Z diialnosti organizatsii. Legiia Ukrainskykh Natsionalistiv [From the activities of organizations. Legion of Ukrainian Nationalism]. (1928). *Rozbudova natsii – Nation building*, 4, 160 [in Ukrainian].
- Nad mohyloiui polkovnyka Vitovskoho v Berlini [Over the grave of Colonel Vitovsky in Berlin]. (1928, October 9). *Svoboda: ukrainskyi dnevnyk – Freedom: Ukrainian Daily*, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Samchuk, U.** (1972). *Na bilomu koni [On a white horse]*. Vinnipeh: Vydannia T-va «Volyn» [in Ukrainian].
- Stsiborskyi, M.** (1937, June 9). Holosy z «tamtoho svitu»... [Voices from the dark world...]. *Svoboda: ukrainskyi dnevnyk – Freedom: Ukrainian Daily*, p. 2 [in Ukrainian].
- Stsiborskyi, M.** (1930, July 9). Dokument falshu [Document false]. *Svoboda: ukrainskyi dnevnyk – Freedom: Ukrainian Daily*, p. 2 [in Ukrainian].

- Stsiborskyi, M.** (1931, April 21). Yednaimos pid natsionalnyi prapor! (Dopys z Paryzha) [Let's unite under the national flag! (Post from Paris)]. *Svoboda: ukraïnskyi dnevnyk – Freedom: Ukrainian Daily*, p. 2 [in Ukrainian].
- Stsiborskyi, M.** (1942). *Natsiokratiia [Natiocracy]*. (pp. 101–103). Praha [in Ukrainian].
- Stsiborskyi, M.** (1933). *OUN i selianstvo [OUN and the peasantry]*. (p. 23, 32). Praha: vydannia Rozbudovy Natsii [in Ukrainian].
- Stsiborskyi, M.** (1928). Sobornist psykholohii ta polityky – osnova natsionalizmu [The cohesiveness of psychology and politics is the basis of nationalism]. *Rozbudova natsii – Nation building*, 1, 11–15 [in Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine] [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 08.11.2019*